

Liivi keelest ja liivlastest

Tuuli Tuisk

Võib ehk tekkida küsimus, miks ühest hääbunud keelest ja rahvast enam rääkida. Mitterääkimine oleks siiski lühinägelik. Liivlaste keel ja meel ei ole kadunud – see elab endiselt edasi inimestes, kirjapandud tekstides, liivlastega seostatavates kohanimedes, liivikeelsetes lauludes, luules.

On arvatud, et kunagi kauges minevikus oli olemas ühtne liivi keeleala, nii ühel kui ka teisel pool Liivi lahte. Taoline lai keeleühtsus hakkas arvatavasti kokku tõmbuma juba eelmise aastatuhande alguses, kindlasti aga 13. sajandil ristisõdade ja lätlaste ekspansiooni tõttu. Umbes sel ajal võis alata ka ühtse liivi keelekuju jagunemine Kuramaa liivi keeleks ja Liivimaa liivi keeleks. Kuramaa liivi keele kõnelejad asusid Kuramaal. Liivimaa liivi keelest räägitakse siis, kui mõeldakse eeskätt Salatsi, Väina ja Koiva jõgede ümbruses elanud liivlasi. Väina ja Koiva liivlaste liivi keele kohta me suurt ei tea. Ajaloolise Liivimaa keelest annab aimu salatsiliivi keel, millest on kirjapanekuid säilinud. 17. sajandiks oligi kunagisest laiast keele- ja asualast järele jäänud vaid Liivi rand Kuramaal ja Salatsi Liivimaal. Tänapäeval seostatakse liivlastega pigem Kuramaa põhjanurka, kus veel eelmisel sajandil kasvas üles liivikeelseid liivlasi. Salatsiliivi keele viimaste kõnelejate kadumine jäi 19. sajandisse.

Meie käsutuses olevad andmed annavad üsna hea ettekujutuse Kuramaa liivlaste arvu kohta. Kuramaa liivlaste arvuks 19. sajandi teisel poolel võib oletada kaks kuni kolm tuhat. Tõenäoliselt jääb ka liivi keele kõnelejate arv samasse vahemikku. Liivi keele assimilatsiooni mõjutas eriti asjaolu, et liivlased pidasid läti keelt kui kooli, kiriku ja välismaailmaga suhtlemisel peamiselt kasutatavat keelt paremaks kui oma emakeelt, seega õpetasid vanemad lastele sageli esimese keelena läti keelt. Esimene ja Teine maailmasõda, mis sundisid liivlasi Kuramaalt suunduma põgenikeradadele nii Läti sisepiirkondadesse kui ka Rootsi, Eestisse ja Venemaale, kiirendas liivlaste arvu vähenemist ja liivi keele assimileerumist. Mitte kõik liivlased ei pöördunud pärast sõdu tagasi koduranda.

Üks üliõpilane selle aasta liivi keele kursusel iseloomustas liivi keelt nii: liivi keel on nii müstiline – kõlab nagu eesti keel, aga midagi oleks nagu juurde pandud ja samas midagi ära võetud. Liivi keelel ongi mõneti ainulaadne koht teiste sugulas- ja naaberkeelte seas. Ühest küljest ilmnevad sarnased nähtused teiste läänemeresoome keeltega, teisest küljest aga läti keelega, mis on balti keel. Liivi keele hääldeuses võib sarnaseid jooni leida ka taani keelega, mis

on skandinaavia keel. Liivi oma sõnavarale lisaks on sõnu laenatud kõige rohkem läti keelest, samuti eesti, vene ja saksa keelest. Liivi keeles on 12 käänet, millest huvitavamad on ehk daativ (eesti keele alale- ja alalütlev kääne), instrumentaal (vahendit märkiv kääne) ja instruktiiv (viisiütlev kääne). Tähelepanuväärsed on liivi kvantiteedi- ja toonisüsteem, mis sarnanevad vastavalt eesti ja läti keelega.

Liivi keele ja kultuuri jaoks oli tähelepanuväärne aasta 2018, mil Läti ülikooli juurde asutati liivi instituut. Selle sammuga viidi liivi keele, ajaloo ja kultuuri uurimine ametlikult uuele – teaduslikule – tasandile. Liivi kogukond on muutunud aina aktiivsemaks, nähtavamaks ja kuuldavamaks. Erinevate asutustega koostöös korraldatakse liivi keele konverentse, seminare, õppepäevi koolidele, keelelaagreid nii lastele kui täiskasvanutele, antakse välja liiviteemalisi ja liivikeelseid raamatuid, peetakse lauluõhtuid, kontserte ja luulepäevi. Lõpetuseks mõned luuleread, mis võiksid liivi keele ja kultuuri tulevikku ehk ennustada:

*Kui väggi imli um min tarā,
võlks tämpõ lūoltõmõst iļ sē. (Baiba Damberg)*

*Kui väga imeline on mu aed,
peaks täna sellest luuletama.*